

การรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ของครัวเรือน
เกษตรกรในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ¹

How Information about Agricultural Economics is Obtained by Farm
Households in Northeastern, Thailand

ขวัญกมล กลิ่นศรีสุข²

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ของครัวเรือนเกษตรกรในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาลักษณะการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2) ศึกษาระดับความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร และ(3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร กลุ่มตัวอย่างได้แก่เกษตรกรในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น อุตรดิตถ์ และชัยภูมิ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานี และบุรีรัมย์ จำนวน 506 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการคำนวณหาค่าสัดส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบค่าความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการของ Scheffe

ผลการศึกษาพบว่า

1. ลักษณะการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร แหล่งข่าวและความถี่ในการติดตามข่าวปรากฏว่า สื่อความรู้ทางโทรทัศน์เป็นแหล่งข่าวทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ที่มีครัวเรือนเกษตรกรติดตามมากที่สุด และมีความถี่ในการติดตามสูงสุด โดยช่วงเวลาที่ใช้ในการติดตามข่าวสารเป็นประจำคือในช่วงตอนค่ำถึงกลางคืน สำหรับวิธีการที่ครัวเรือนเกษตรกรมักจะใช้ในการแก้ปัญหา เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางการ

¹ งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนจาก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ประจำปีงบประมาณ 2543

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000 โทร.(044) 224258

เกษตรนั้น ได้แก่ การปรึกษาหารือ ถามเพื่อนบ้าน และการสอบถามเจ้าหน้าที่ที่ทำงานทางด้านเกษตร โดยที่เทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ทางด้านวิชาการที่ครัวเรือนเกษตรกรต้องการมากที่สุดคือ การฝึกอบรม

2. ระดับการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ครัวเรือนส่วนใหญ่มีระดับการรับรู้ข่าวสารอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่การรับรู้อยู่ในระดับสูง และในระดับต่ำ ตามลำดับ

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรนั้นพบว่า ปัจจัยทางด้านเพศ เขตพื้นที่ ที่ทำการเกษตร ภูมิภาคที่ทำการเกษตร การเข้าร่วมเป็นสมาชิก กลุ่มเกษตรกร หรือ สหกรณ์การเกษตร และการเข้าร่วมอบรมความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ไม่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ยกเว้นปัจจัยทางด้านช่วงอายุและระดับการศึกษาเท่านั้น ที่มีผลกระทบต่อกรรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร

Abstract

There are three objectives of the study on how information about agricultural economics is obtained by farm households in Northeastern Thailand; first, to study the nature of how information about agricultural economics is obtained by farm households; second, to study the level of knowledge of agricultural economics information and finally, to study the factors affecting the perception of agricultural economics. The 506 samples are from the farm households in three provinces of the Lower-Northeastern Region and three provinces in the Upper-Northeastern Region. These provinces are Khon Kaen, Udon Thani, Chaiyaphom, Nakhon Ratchasima, Ubon Ratchathani and Buri Ram. Multistage sampling is the method of sample collection for this research.

The data analysis of the study is quantitative method which includes percentages, mean, standard deviation, t-test, one-way analysis of variances and multiple comparison by Scheffe method.

The results of the study are as follows ;

1. Most farm households obtained the information of agricultural economics by watching the television. They always watch these information in the evening. The farm households solve their occupation problems by asking the neighbors and staffs from Ministry of Agricultural and Cooperative. Besides training in agricultural economics program is the best methodology for these farm households.

2. The knowledge of agricultural economics information is obtained by farm households in the Northeast is in the medium level.

3. There are 7 factors that affect the perception of information on agricultural economics. The factors of education and age are influential. However, sex, agricultural zone and region, members of agricultural groups and cooperatives, and also the agricultural training do not have any effects on the information perception.

ความเป็นมาและปัญหาของการวิจัย

ภาคการเกษตรนับว่ามีความสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากภาคการเกษตร นอกจากจะเป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงประชากรของประเทศแล้ว ยังเป็นแหล่งรายได้ของประเทศในการผลิตสินค้าไปจำหน่ายต่างประเทศ เพื่อให้ได้เงินตราต่างประเทศมาแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าประเภททุนและเทคโนโลยีด้วย นอกจากนี้ภาคการเกษตรยังเป็นตลาดที่สำคัญของสินค้าอุตสาหกรรม และมีส่วนช่วยในการสะสมทุนให้กับประเทศอีกด้วย ในปี พ.ศ. 2542 ประเทศไทยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติจากภาคการเกษตรถึง 2,967,215.10 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 11 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ได้มาจากการผลิตในสาขาต่าง ๆ ได้แก่ พืช ปศุสัตว์ ประมง ป่าไม้ การบริการทางการเกษตร และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรอย่างง่าย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งการปกครองออกเป็น 19 จังหวัด มีพื้นที่ประมาณ 106 ล้านไร่ ประชากรประมาณ 21 ล้านคน และผลิตภัณฑ์มวลรวมของประชาชนมากกว่า 500 ล้านบาท ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เป็นภาคที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ แต่รายได้เฉลี่ยต่อคนต่ำที่สุด

คือเพียง 27,000 บาทต่อปี และถ้าพิจารณาเฉพาะภาคการเกษตรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะพบว่า มีบทบาทสำคัญมาก โดยในปี พ.ศ. 2542 มีมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 19 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของทั้งภาค โดยเฉพาะสาขาการผลิตพืช และปศุสัตว์ มีบทบาทสำคัญมากกว่าสาขาการผลิตอื่น ๆ

เนื่องจากภาคการเกษตรมีบทบาทสำคัญ ทั้งต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเทศไทย ดังนั้นนโยบายและแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ ของประเทศ มักมุ่งเน้นมาที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเข้าใจกันโดยทั่วไปว่าเป็นพื้นที่แห่งความยากจน ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร และมีรายได้ต่ำ โดยที่ผ่านมามีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ การขาดข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่ออาชีพทางด้านเกษตร ถึงแม้ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของโลกไร้พรมแดน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ เป็นอย่างมาก จึงยังมีความจำเป็นที่เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะต้องพยายามเพิ่มประสิทธิภาพและขีดความสามารถในการรับรู้ข่าวสารให้รวดเร็วและถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็น

ข่าวสารทางด้านการเกษตรที่ผ่านมาทางสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หรือมาในรูปของโครงการพัฒนาต่าง ๆ

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษาถึงการรับรู้ข่าวสารข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ และวิธีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาระดับความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้และพัฒนาวิธีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารตลอดจนเทคโนโลยีทางด้านการเกษตรที่มีความสำคัญ ต่อการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ระดับความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ในชนบทภาคตะวันออกเฉียง

เหนือ สามารถวัดได้โดยการใช้แบบทดสอบที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง 7 ปัจจัย คือ (1) เพศ (2) ช่วงอายุ (3) ระดับการศึกษา (4) เขตพื้นที่ที่ทำการเกษตร (5) ภูมิภาคที่ทำการเกษตร (6) การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์การเกษตร และ (7) การเข้าร่วมอบรมความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร

วิธีการศึกษา

ข้อมูลที่ต้องการ

1. ลักษณะและสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา
2. ข้อมูลทั่วไป ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนตัวอย่าง
3. ข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ซึ่งได้แก่
 - 3.1 ลักษณะของการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือน
 - 3.2 ระดับความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร
 - 3.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร
4. ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร
5. ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ มีทั้งแบบสอบถาม และแบบทดสอบ โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ลักษณะทั่ว ๆ ไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ลักษณะของการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือน

ตอนที่ 3 เป็นแบบทดสอบเพื่อวัดระดับความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร โดยแบบทดสอบนี้ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้เป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบ ชนิด 4 ตัวเลือก (Multiple Choice) จำนวน 45 ข้อ วิธีการสร้างแบบทดสอบมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาหลักการ ทฤษฎี และเทคนิคการสร้างแบบทดสอบวัดการรับรู้ และศึกษา จากตัวอย่างแบบวัดการตัดสินใจจากงานวิจัยต่าง ๆ
2. เก็บรวบรวมข้อมูล และประมวลความรู้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเนื้อหาความรู้เบื้องต้น ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร และบางส่วนได้มีการเผยแพร่ผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ ไปแล้ว
3. สร้างแบบทดสอบชนิดเลือกตอบ แบบ 4 ตัวเลือก จำนวน 60 ข้อ
4. นำแบบทดสอบไปหาความแม่นยำ (Validity) ในเชิงเนื้อหา โดยผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชาการ 2 ท่าน คือ
 - 4.1 ดร. ปิยดา ทิพย์ผ่อง สำนักวิชาเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

4.2 รองศาสตราจารย์ ดร.มณฑล ดอนขวา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

5. นำแบบทดสอบมาปรับปรุงเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์ และคัดเลือกให้เหลือเพียง จำนวน 45 ข้อ

6. จัดพิมพ์เป็นแบบทดสอบวัดการรับรู้ แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้ข้อมูลทั้งที่เป็นแบบปฐมภูมิ (Primary data) และทุติยภูมิ (Secondary data) โดยจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เก็บรวบรวมมาจากข้อมูลของภาคเอกชนและส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานจังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ธนาครเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น
2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ใช้แบบสอบถาม และแบบทดสอบ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษา 12 พื้นที่ จำนวนทั้งสิ้น 506 ตัวอย่าง โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างนั้น ได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง แบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) ดังต่อไปนี้คือ
 - ขั้นที่ 1 การเลือกพื้นที่ศึกษาในระดับภูมิภาค เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกจากกลุ่มตัวอย่างที่มาจาก พื้นที่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ทั้งนี้เพื่อต้องการเปรียบเทียบกัน

ระหว่าง 2 พื้นที่ ดังกล่าว

ขั้นที่ 2 การเลือกจังหวัดที่เป็นพื้นที่ศึกษา ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple random sampling) เพื่อเลือกจังหวัดตัวอย่าง จากพื้นที่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พื้นที่ละ 3 จังหวัด รวมเป็น 6 จังหวัด ผลการสุ่มปรากฏดังนี้คือ จังหวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น และชัยภูมิ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ และอุบลราชธานี (ตารางที่ 1-1) โดยหลักการแบ่งเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนและตอนล่างนั้น มาจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ขั้นที่ 3 การเลือกอำเภอและหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ศึกษา เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากอำเภอและหมู่บ้านที่อยู่ในเขตเกษตรก้าวหน้า และอำเภอในเขตเกษตรทั่วไป จังหวัดละ 2 อำเภอ อำเภอละ 1 หมู่บ้าน โดยจะได้อำเภอและหมู่บ้าน ที่เป็นพื้นที่ศึกษา ทั้งสิ้น 12 อำเภอ และ 12 หมู่บ้าน ดังตารางที่ 1-1

ขั้นที่ 4 การเลือกกลุ่มตัวอย่างในระดับครัวเรือน ใช้วิธีการ สุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple random sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านละประมาณ 40 ตัวอย่าง จาก 12 หมู่บ้าน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ทั้งสิ้น 506 ตัวอย่าง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เขตเกษตรก้าวหน้า หมายถึง เขตพื้นที่ทำการเกษตรหลักของครัวเรือนเกษตรกรซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่มีระบบการชลประทาน
2. เขตเกษตรทั่วไป หมายถึง เขตพื้นที่ทำการเกษตรหลักของครัวเรือนเกษตรกรซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่ยังไม่มีระบบการชลประทาน ทำการเกษตรแบบอาศัยสภาพดินฟ้าอากาศตามธรรมชาติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษานี้จะใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Method) เพื่อวิเคราะห์ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพทั่วไป ทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของกลุ่มตัวอย่าง สภาพเกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสาร ระดับความรู้ ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ ตลอดจนสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยที่การวิเคราะห์ จะมีทั้งลักษณะการบรรยายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของค่าสัดส่วนร้อยละ การใช้ตาราง และแผนภูมิ นอกจากนี้ยังตรวจสอบความเชื่อมั่นทางสถิติของ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย ค่าสถิติ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation), ค่า t-test, One-Way ANOVA และ ทดสอบค่าความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการของ Scheffe

ตารางที่ 1-1 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา

ภาค / จังหวัด	เขตเกษตรก้าวหน้า	เขตเกษตรทั่วไป
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน		
ขอนแก่น	อำเภอน้ำพอง	อำเภอเวียงใหญ่
อุดรธานี	อำเภอเมือง	อำเภอโนนสะอาด
ชัยภูมิ	อำเภอเกษตรสมบูรณ์	อำเภอภูเขียว
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง		
นครราชสีมา	อำเภอพิมาย	อำเภอชุมพวง
อุบลราชธานี	อำเภอพิบูลมังสาหาร	อำเภอโพธิ์ไทร
บุรีรัมย์	อำเภอนางรอง	อำเภอปะคำ

ผลการวิจัย

การศึกษาการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจ การเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาลักษณะ การรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของ ครัวเรือนเกษตรกรในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระดับความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของ ครัวเรือนเกษตรกร และปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งสิ้น 506 คน ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ตามลำดับ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

จากจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ทั้งหมด 506 คน ปรากฏว่า มาจากเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ร้อยละ 49.2 และมาจากเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างร้อยละ 50.8 ของ จำนวนตัวอย่างทั้งหมด และเมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่าง ตามที่ตั้งของพื้นที่ทำการเกษตรปรากฏว่า เป็นกลุ่ม

ตัวอย่างที่อยู่ในเขตเกษตรก้าวหน้า และในเขตเกษตร ทั่วไป ร้อยละ 49.6 และ ร้อยละ 50.4 ของจำนวน ตัวอย่างทั้งหมด ตามลำดับ นอกจากนี้เมื่อจำแนก กลุ่มตัวอย่างตามจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของพื้นที่ทำการ เกษตรปรากฏว่า เป็นกลุ่มตัวอย่างจากจังหวัด อุบลราชธานี จำนวนมากที่สุด คือ 87 คน รองลงมา คือจังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ขอนแก่น และอุดรธานี โดยมีจำนวนเท่ากับ 86 86 84 82 และ 81 คน ตามลำดับ สำหรับสภาพโดยทั่วไป ของกลุ่มตัวอย่างปรากฏว่า เป็นเพศชายมากกว่า เพศหญิงเล็กน้อย โดยมีช่วงอายุอยู่ในวัยกลางคน เป็นส่วนใหญ่ และมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ ค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้ส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมเป็น สมาชิก กลุ่มเกษตรกร หรือ สหกรณ์การเกษตร และ กลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนตัวอย่าง ทั้งหมดไม่เคยเข้าร่วมอบรมความรู้ทางด้านเศรษฐกิจ การเกษตร รองลงมาคือผู้ที่เคยเข้าร่วมอบรมมากกว่า 1 ครั้ง และผู้ที่เคยเข้าร่วมอบรม 1 ครั้ง

2. ลักษณะการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร

2.1 แหล่งข่าวและความถี่ในการติดตามข่าว
ลักษณะการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร เมื่อจำแนกตามแหล่งข่าวและความถี่ในการติดตามข่าวสาร ปรากฏว่า สื่อความรู้ทางโทรทัศน์เป็นแหล่งข่าวทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรที่มีครัวเรือนเกษตรกรติดตามมากที่สุด และมีความถี่ในการติดตามสูงสุด กล่าวคือมีจำนวนตัวอย่างที่ติดตามทุกวัน ถึงร้อยละ 51.8 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด ส่วนการติดตามข่าวสารด้านเศรษฐกิจการเกษตรทางวิทยุ ปรากฏว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่ได้ติดตาม กล่าวคือมีจำนวนตัวอย่างที่ไม่ได้ติดตามข่าวสารทางวิทยุถึงร้อยละ 42.7 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด สำหรับการติดตามข่าวสารด้านเศรษฐกิจการเกษตรทางหนังสือพิมพ์ ปรากฏว่ามีลักษณะคล้ายกับการติดตามข่าวทางวิทยุ กล่าวคือมีจำนวนตัวอย่างที่ไม่ได้ติดตามข่าวทางหนังสือพิมพ์เกินกว่าครึ่งหนึ่งของตัวอย่างทั้งหมด คือร้อยละ 52.2 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด ในด้านการติดตามข่าวสารด้านเศรษฐกิจการเกษตรทางนิตยสาร ปรากฏว่า ครัวเรือนตัวอย่างติดตามข่าวสารทางด้านนี้จำนวนน้อยที่สุด กล่าวคือมีจำนวนตัวอย่างที่ติดตามข่าวสารทางนิตยสารเพียงร้อยละ 32.4 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมดเท่านั้น อย่างไรก็ตามการติดตามข่าวสารโดยการ สอบถามจากผู้รู้ หรือบุคคลอื่น ๆ ปรากฏว่ามีจำนวนเกินกว่าครึ่งหนึ่ง คือร้อยละ 52.0 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด

2.2 ช่วงเวลาที่ใช้ในการติดตามข่าวสาร
ช่วงเวลาที่ครัวเรือนเกษตรกรมักจะใช้

ในการติดตามข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรเป็นประจำ ปรากฏว่าเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด ร้อยละ 46.2 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด ใช้เวลาในช่วง ตอนค่ำ/กลางคืน รองลงมาคือผู้ที่ติดตามข่าวสารในช่วงเวลาตอนเย็น และช่วงตอนเช้า โดยมีจำนวนเท่ากับ ร้อยละ 13.8 และ 8.7 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด ตามลำดับ ที่เหลือซึ่งมีจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ติดตามข่าวสารในช่วงเวลา ตอนสาย ตอนเที่ยง และตอนบ่าย อย่างไรก็ตามมีจำนวนครัวเรือนที่มีช่วงเวลาในการติดตามข่าวสารที่ไม่แน่นอน ถึง ร้อยละ 28.7 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด

2.3 วิธีการที่ใช้ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร

สำหรับวิธีการที่ครัวเรือนเกษตรกรมัก จะใช้ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรนั้น ปรากฏว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 37.2 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด จะใช้วิธีแก้ปัญหาโดยการปรึกษาหารือหรือถามเพื่อนบ้าน รองลงมาคือใช้วิธีแก้ปัญหาโดยการ สอบถามเจ้าหน้าที่ที่ทำงานทางด้านเกษตรทดลองหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง และศึกษาค้นคว้าจากหนังสือตามลำดับ

2.4 เทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ที่ต้องการ

เทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ทางด้านวิชาการที่ครัวเรือนเกษตรกรต้องการมากที่สุดเมื่อเรียงตามลำดับความชอบ ปรากฏว่าเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการโดยการฝึกอบรม เป็นเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ที่ครัวเรือนเกษตรกร

ชอบมากที่สุด รองลงมาคือการถ่ายทอดความรู้โดยการไปศึกษาดูงานจากเกษตรกรผู้ประสบผลสำเร็จ การเยี่ยมชมไร่นาของเกษตรกรที่อยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การไปเยี่ยมชมครัวเรือนของเกษตรกรรายย่อย การดูแปลงส่งเสริมการเกษตร (แปลงสาธิต) การอ่านจากเอกสารและคำแนะนำต่าง ๆ การรับชมรายการทางโทรทัศน์ การประชาสัมพันธ์ของหน่วยเผยแพร่เคลื่อนที่ และการดูงานวันสาธิตตามลำดับ

2.5 ระดับการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร

การศึกษาเกี่ยวกับระดับการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ผลการศึกษาปรากฏว่าเป็นไปในทางที่ค่อนข้างดี กล่าวคือครัวเรือนส่วนใหญ่มีระดับการรับรู้อยู่ในระดับปานกลาง คือมีจำนวนเท่ากับ ร้อยละ 63.8 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด และรองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่การรับรู้อยู่ในระดับสูงและในระดับต่ำ โดยมีสัดส่วนร้อยละ 26.1 และ 10.1 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร

3.1 ปัจจัยทางด้านเพศ

การศึกษาปัจจัยทางด้านเพศ ที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร โดยจำแนกเป็น เพศหญิงและเพศชาย ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยทางด้านเพศมีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ไม่แตกต่างกัน

3.2 ปัจจัยทางด้านช่วงอายุ

การศึกษาถึง ปัจจัยทางด้านช่วงอายุ

ที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร โดยจำแนกเป็น 5 กลุ่มคือ อายุไม่เกิน 30 ปี 31-40 ปี 41-50 ปี 51-60 ปี และ มากกว่า 60 ปี ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยทางด้านช่วงอายุ มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร แตกต่างกัน โดยแตกต่างกัน 4 คู่ คือ (1) อายุไม่เกิน 30 ปี กับ อายุ 51-60 ปี (2) อายุไม่เกิน 30 ปี กับ อายุมากกว่า 60 ปี (3) อายุ 31-40 ปี กับ อายุ 51-60 ปี และ (4) อายุ 41-50 ปี กับ อายุ 51-60 ปี

3.3 ปัจจัยทางด้านระดับการศึกษา

สำหรับการศึกษาถึงปัจจัยทางด้านระดับการศึกษา ที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร โดยจำแนกเป็น 6 กลุ่มคือ ต่ำกว่า ประถมปีที่ 6 ประถมปีที่ 6 หรือเทียบเท่า มัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า มัธยมศึกษาปีที่ 6 / ปวช. หรือเทียบเท่า ปวส. หรือเทียบเท่า และปริญญาตรี หรือเทียบเท่า ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยทางด้านระดับการศึกษา มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร แตกต่างกัน โดยแตกต่างกัน 3 คู่ คือ (1) ต่ำกว่าประถมปีที่ 6 กับมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า (2) ต่ำกว่าประถมปีที่ 6 กับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า และ (3) ประถมปีที่ 6 หรือเทียบเท่า กับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

3.4 ปัจจัยทางด้านเขตพื้นที่ทำการเกษตร

การศึกษา ปัจจัยทางด้านเขตพื้นที่ทำการเกษตร ที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร โดยจำแนกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ทำการเกษตรอยู่ในเขต

เกษตรกรก้าวหน้าและเขตเกษตรทั่วไป ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยทางด้านเขตพื้นที่ทำการเกษตร มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ไม่แตกต่างกัน

3.5 ปัจจัยทางด้านภูมิภาคที่ทำการเกษตร สำหรับการศึกษาดัง ปัจจัยทางด้านภูมิภาคที่ทำการเกษตร ที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร โดยจำแนกเป็น 2 ภูมิภาคคือ กลุ่มที่ทำการเกษตรอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยทางด้านภูมิภาคที่ทำการเกษตร มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรไม่แตกต่างกัน

3.6 ปัจจัยทางการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร หรือ สหกรณ์การเกษตร การศึกษาถึงปัจจัยทางการเข้าร่วมเป็นสมาชิก กลุ่มเกษตรกร หรือ สหกรณ์การเกษตร ที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร โดยจำแนกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก และกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยทางการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์การเกษตรมีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ของครัวเรือนเกษตรกร ไม่แตกต่างกัน

3.7 ปัจจัยทางการเข้าร่วมอบรมความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร การศึกษาถึงปัจจัยทางการเข้าร่วมอบรมความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มคือ ไม่เคยเข้าร่วม

อบรม เคยเข้าร่วมอบรม 1 ครั้ง และเคยเข้าร่วมอบรมมากกว่า 1 ครั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยทางการเข้าร่วมอบรมความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร ของครัวเรือนเกษตรกร ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาตามโครงการการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา ดังนี้

1. ควรส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรมายังครัวเรือนเกษตรกร โดยผ่านทางสื่อความรู้ทางโทรทัศน์ และใช้เวลาเผยแพร่ในช่วงตอนค่ำถึงกลางคืน ให้มากขึ้น
2. เนื่องจากเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ทางด้านวิชาการที่ครัวเรือนเกษตรกรต้องการมากที่สุดคือการฝึกอบรม ดังนั้นควรจะได้มีการจัดฝึกอบรมความรู้ให้ทั่วถึง และขยายขอบเขตมากยิ่งขึ้น
3. เนื่องจากครัวเรือนเกษตรกร มีระดับการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ ดังนั้นถ้ารัฐบาลจะมีนโยบายใดๆ ที่มาช่วยสนับสนุนให้ครัวเรือนเกษตรกรมีระดับการรับรู้ข่าวสารที่สูงยิ่งขึ้น นโยบายดังกล่าว นั้นสมควรได้รับการสนับสนุน
4. จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยทางด้านเขตพื้นที่ทำการเกษตร และด้านภูมิภาคที่ทำการเกษตร มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรไม่แตกต่างกัน ดังนั้น แนวทางการส่งเสริมการรับรู้ข่าวสารทางการ

เกษตร ควรเป็นไปในทำนองเดียวกันและให้ความ
เสมอภาคกันทั้งเพศชายและเพศหญิง ทั้งในเขต
เกษตรก้าวหน้าและเขตเกษตรทั่วไป และทั้งในเขต
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียง
เหนือตอนล่าง

5. ส่วนผลการศึกษาซึ่งปรากฏว่า ปัจจัยทาง
ด้านการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร หรือ
สหกรณ์การเกษตรและ ด้านการเข้าร่วมอบรมความรู้
ทางด้านเศรษฐกิจการเกษตร มีผลต่อการรับรู้
ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรของครัวเรือน
เกษตรกรไม่แตกต่างกัน ดังนั้นในอนาคตการส่งเสริม
การรับรู้โดยผ่านสถาบันของกลุ่มเกษตรกร หรือผ่าน
การอบรมความรู้แก่เกษตรกร และควรพยายามหาวิธี
ทำให้เกษตรกร สามารถรับรู้ข่าวสารทางด้าน
เศรษฐกิจการเกษตรให้ได้มากขึ้น

6. ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างที่
มีช่วงอายุต่ำสุด จะมีระดับการรับรู้ข่าวสารทางด้าน
เศรษฐกิจการเกษตรได้ดีที่สุด ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มี
อายุมากขึ้น ระดับการรับรู้จะมีแนวโน้มต่ำลง ดังนั้น

การส่งเสริมและพัฒนาการรับรู้ข่าวสารของครัวเรือน
เกษตรกร โดยการเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ นั้น มีแนวโน้ม
ที่จะทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นใน
ระยะยาว เพราะกำลังแรงงานที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว
ถือว่าเป็นกำลังแรงงานหลักที่มีความสำคัญ

7. สำหรับผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า กลุ่ม
ตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่ำสุด จะมีระดับการรับรู้
ข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรได้ต่ำที่สุด
ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น
ระดับการรับรู้ข่าวสารก็มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นตาม
ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมโครงการที่เกี่ยวข้องกับการ
กระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ประชาชนอย่าง
จริงจังและทั่วถึง

8. สำหรับการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป ควรจะ
ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทาง
ด้านเศรษฐกิจการเกษตร โดยจำแนกและเปรียบเทียบ
การรับรู้ตามหมวดความรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อจะเป็น
แนวทางพัฒนาการรับรู้ข้อมูลของครัวเรือนเกษตรกร
ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง. ข้อมูลจังหวัด. (ซีดีรอม) กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, 2543.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อุตรธานี. อุตรธานี: สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 5, 2541.

การประยุกต์ใช้ระบบสื่อสารผ่านดาวเทียมสำหรับงานบริการสาธารณะ. เทคโนโลยีสื่อสาร. 11(2539): 23-26.

ขวัญกมล กลิ่นศรีสุข. การจัดการธุรกิจเกษตร. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2538.

_____. การผลิต การตลาด และราคาสินค้าเกษตร. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2538.

_____. การศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตรในชนบทสู่ระบบการค้าเชิงพาณิชย์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2538.

- มีสรา ชมะวรรณ. "เทคโนโลยีและการบริหารงานด้านการสื่อสาร ในยุคสังคมข่าวสาร". สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 18, 1 (2539) :47-59.
- จำนง พรายแย้มแซ. เทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนรู้กับการซ่อมเสริม (ตามกระบวนการวิทยาศาสตร์). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2533.
- จำเนียร ชวงโชติ และคณะ. จิตวิทยาการรับรู้และการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515.
- จิตตภัทร เครือวรรณ. "Internet". Information Research. Journal of Information Technology . 9 (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2540): 51-57.
- ฉลอง บุญธรรมเจริญ, ชัยชาญ วงศ์สามัญ และนิพนธ์ คุณารักษ์. "สื่อสิ่งพิมพ์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเยาวชนชนบท ในจังหวัดขอนแก่น". แกนเกษตร. 23, 3 (2538): 130-137.
- ชม ภูมิภาค. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- นุชนารถ คงหมื่นไวย. การรับรู้และการตัดสินใจของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ผ่านการเรียนวิชา ส 032 เศรษฐศาสตร์ครอบครัว. มหาวิทยาลัยขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์สาขาสังคมศึกษา, 2542.
- ทรงยุทธ ชันติประกอบ และนิวัฒน์ มาศวรรณ. "สภาพการทำงานและการต้องการความรู้ทางวิชาการของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการเร่งรัดการผลิตข้าวหอมมะลิ ในจังหวัดอุดรธานี". แกนเกษตร. 26, 1 (2541): 45-52.
- ธีระพงษ์ เขมฤกษ์อำพล, จรินทร์ เทศวานิช และสุดา สดาวรรค์. "การวิเคราะห์การใช้และถ่ายทอดเทคโนโลยีจากในประเทศ และจากต่างประเทศ ในอุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง". วารสารสุขโขทัยธรรมมาธิราช. 4, 3(2534) : 91-99.
- นิพนธ์ คุณารักษ์. "สื่อสิ่งพิมพ์กับการพัฒนาชนบท". แกนเกษตร. 21, 2(2536): 64-70.
- ไพรัช ธัชยพงษ์. "อุดมศึกษาผ่านสื่อทางไกล :โอกาสทางการศึกษา คุณภาพ ความคุ้มทุน และความเป็นไปได้". Information Research. Journal of Information Technology . 9 (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2540): 1-50.
- ไพศาล สงวนหนู. "การบริการของโทรคมนาคมในทศวรรษหน้า". วารสารเทคโนโลยี. 93 (ธันวาคม, 2533): 40-48.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. "เครื่องส่งสัญญาณพื้นบ้าน". วารสารศิลปวัฒนธรรม. (เมษายน, 2541): 38-40.
- สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดขอนแก่น. ข้อมูลสภาพการศึกษา การศาสนา และ วัฒนธรรม. ขอนแก่น: สำนักงาน, 2542.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. "ก้าวต่อไปของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง". หนังสือพิมพ์เดลินิวส์รายวัน. (19 ตุลาคม 2541): 3.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. "การพึ่งตนเองของชนบทไทย : ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม". วารสารสังคมศาสตร์. 25, 1(เมษายน, 2531): 72-79.
- สุเวทย์ นิงสานนท์ และขวัญกมล กลิ่นศรีสุข. การศึกษาศถานภาพ อุตสาหกรรมเกษตรระดับครัวเรือน. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2543.
- สุภรัฐ หงษ์มณี. "การพัฒนาสื่อมวลชนเพื่อพัฒนาคนและสังคม". วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 34, 1 (มกราคม-เมษายน, 2540): 17-21.
- เลรี ชังภัย. การรับรู้ข่าวสารทางการเมืองของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น : วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์สาขาสังคมศึกษา, 2541.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ข่าวสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 40, 429 (กรกฎาคม-กันยายน, 2542): 9.
- สำนักงานจังหวัดขอนแก่น. บรรยายสรุปจังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล, 2542.
- สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. บรรยายสรุปจังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา: ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล, 2542.

- สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์. ๒๒๓ ปี บุรีรัมย์. บุรีรัมย์: สำนักงานจังหวัด, 2542.
- สำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี. บรรยายสรุป. อุบลราชธานี: สำนักงานจังหวัด, 2542.
- สำนักงานจังหวัดอุดรธานี. ข้อมูลจังหวัดอุดรธานี. อุดรธานี: ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล, 2543.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอภูเขียว. การดำเนินงานตาม ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง. ชัยภูมิ: อำเภอภูเขียว, 2543.
- อดุลย์ อภินันท์ และคณะ. "การสื่อสารเพื่อรับข่าวสารข้อมูลการเลี้ยงปลาของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ". *แก่นเกษตร*. 21, 3-4 (2536): 179-185.
- อนุรักษ์ ปัญญาอนุรักษ์. "ผลกระทบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงธุรกิจ ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาคเหนือตอนบน: กรณีศึกษาการทำสินค้าเลียนแบบของโบราณ". *วารสารการวิจัยทางการศึกษา*. 1, 5 (2542): 9-12.
- อำเภอเกษตรสมบูรณ์. แผนปฏิบัติการอำเภอประจำปีงบประมาณ 2542. ชัยภูมิ: อำเภอเกษตรสมบูรณ์, 2542.
- อำเภอชุมพวง. บรรยายสรุป. นครราชสีมา: อำเภอชุมพวง, 2543.
- อำเภอโนนสะอาด. บรรยายสรุป. อุดรธานี: อำเภอโนนสะอาด, 2542.
- อำเภอพิมาย. บรรยายสรุป. นครราชสีมา: อำเภอพิมาย, 2542.
- อำเภอพิบูลมังสาหาร. แผนปฏิบัติการอำเภอประจำปีงบประมาณ 2542. อุบลราชธานี: อำเภอพิบูลมังสาหาร, 2542.
- อำเภอโพธิ์ไทร. แผนปฏิบัติการอำเภอประจำปีงบประมาณ 2542. อุบลราชธานี: อำเภอโพธิ์ไทร, 2542.
- อำเภอเมืองอุดรธานี. บรรยายสรุป. อุดรธานี: อำเภอเมืองอุดรธานี, 2542.
- อำเภอแวงใหญ่. บรรยายสรุป. ขอนแก่น: อำเภอแวงใหญ่, 2543.
- Sripen Durongdej and others. "Promotion of Technological Transfer to Thai Farmers in the Central Plain". *วารสารสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์*. 25 (มกราคม-มิถุนายน 2542): 72-77.
- Wilson, J.A.R. *Psychological Foundation of Learning*. New York: McGraw-Hill, 1969.